

1. lecke:

Az ítélőerő

Az ítélőerő kritikája, 1790

Feladat: Olvassa el Az ítélőerő kritikája című mű Bevezetését. I. Kant: *Az ítélőerő kritikája*. (IEK)Budapest: Osiris, Gond-Cura, 2000. (ford. Papp Zoltán)

Ítélőerő

Kant az elme képességeit Az ítélőerő Bevezetésének a végén a következőképpen osztályozza:

megismerőképesség — értelem — törvényszerűség
öröm és örömtelenség érzése — ítélőerő — célszerűség
vágyóképesség — ész — célszerűség, mely
egszersmind törvény:
kötelezettség

Kant szerint Kétféle ítéleterő van: az esztétikai és a teleológiai ítélerő. Szép az, ami fogalmak nélkül tetszik. Az ízlésítélet a szubjektív általánosság igényéhez tartozik. Azaz, ha valamit szépnek tartunk, akkor az általános értelemben gondoljuk. Szubjektív alapú, de általános érvénnyel akar bírni. „Szép az, amit fogalom nélkül egy szükségszerű tetszés tárgyaként ismerünk meg.” (IEK) 22.§.

„Minden érdek megrontja az ízlésítéletet, és megfosztja elfogulatlanságától, különösen ha olyan érdekről van szó, amely a célszerűséget az örömrre alapozza, ellentétben az ész érdekével, mely a célszerűséget az öröm érzése elé helyezi; az előbbi történik minden olyan esztétikai ítéletben, amely a tárgyat aszerint ítéli meg, hogy az gyönyört vagy fájdalmat okoz. Ezért az ily módon afficiált ítéletek vagy egyáltalán nem tarthatnak igényt a tetszés általános érvényűségére, vagy csak annyival kisebb mértékben, amilyen mértékben esetükben az ízlés meghatározó alapjai között a nevezett érzetek is megtalálhatók.” (IEK) 13.§.

Ez a szövegrész a következőkre mutat rá: A szép nem a fogalomból következik, hanem aszerint esik ítélet alá, hogy mennyiben vált ki belőlünk érzéseket (gyönyör, fájdalom).

Az itt elemzett kérdéshez olvassa el a következő szövegrészt, és értelmezze!

„A fenti elemzések eredményét számba véve azt találjuk, hogy minden az ízlésnek arra a fogalmára fut ki, mely szerint az ízlés annak képessége, hogy egy tárgyat a képzelőerő szabad törvényszerűségére való vonatkozásában ítéljünk meg. Ha mármint az ízlésítéletben a képzelőerőt a maga szabadságában kell tekinteni, akkor ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy a képzelőerőt nem mint reprodukívát feltételezzük, tehát nem az asszociációs törvényeknek alávetettként, hanem mint produktív és öntevékeny képességet (lehetséges szemléletek önkényes formáinak létrehozójaként); és bár az érzékek egy adott tárgyának felfogásakor a képzelőerő ezen objektum meghatározott formájához van kötve, s ennyiben nincs szabad játéka (mint a költésben), annyi mégis látható, hogy a tárgy képes éppen olyan, a különféleségnek az összetételét tartalmazó formával szolgálni a képzelőerőnek, amelyet a képzelőerő, ha szabadon magára hagyatkozna, az általában vett értelmi törvényszerűséggel összhangban alakítana ki.

Az azonban, hogy a képzelőerő szabad, de ugyanakkor önmagától törvényszerű, vagyis hogy autonómiával bír: ez ellentmondás. A törvényt egyedül az értelem adja.” (IEK) Általános megjegyzés az analitika első könyvéhez.

Feladat: Elemezze a fenti idézetet!

Kérdések:

1. Mit jelent az, hogy az ítélerő szubjektív alapú?
2. Mi ebben az értelem szerepe?
3. Mi vesz rá bennünket a morális cselekedetekre?

A fenséges

A szép és a fenséges megegyeznek abban, hogy mindkettő önmagáért tetszik.

Caspar David Friedrich: Az Északi-tenger holdfényben, 1823-24

A művészeti fenséges mindig összefüggésben van a természeti fenséggel. Például egy önálló természeti szépség önmagában lehet fenséges (pl. egy hegycsúcs szemlélése, vihar látványa). A fenséges az összemérhetetlenül nagy. A fenségesnek a végtelenhez van köze, amellyel szemben (Schelling) az ember megérzi a saját végességét.

Átmenet, a kanti filozófia recepciója

Reinhold

C.L. Reinhold (1757-1823) – Kant kritikai értelmezése, az elementár-filozófia alapjai. Reinhold tézise: a két

kritika nem lehet rendszer anélkül, hogy ne rendelkezzen egy egységes alaptétellel (Grundsatz).

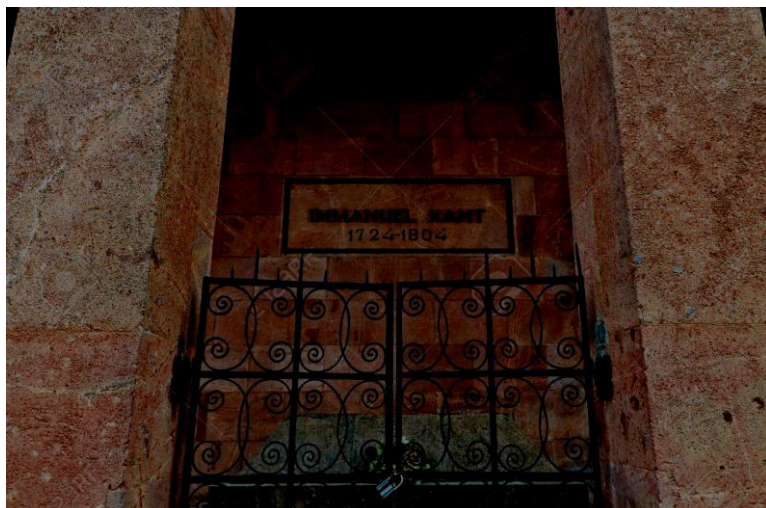
G. Fichte

J.G. Fichte (1762-1814) – Elfogadja Reinhold kritikáját, és a kanti filozófiát egy azonosság-filozófia felé viszi tovább. Az Identitätsphilosophie (azonosság-filozófia) abból az alaptételből indul ki, hogy az egyetlen előfeltétel nélküli alap az Én (Ich), pontosabban az a kijelentés: Én=Én. Filozófiája a tudománytan (Wissenschaftslehre). Kezdetben nagy hatással van Schellingre, akit a tudománytan második megalapítójának is nevez. Reinhold, Fichte és Schelling is (egymást követően) a Jénai Egyetem tanárai.

S. Maimon (1753-1800)

A korban fontos filozófus még: **Salomon Maimon**, G.E. Schulze, F.H. Jacobi. A kor egyik leghevesebb vitája a panteizmus vita.
(Irodalom: Gyenge Zoltán. *Vallásfilozófiai metszetek a német idealizmus és a romantika korából*. In: Schelling: Filozófia és vallás. Attraktor, 2012, 49-76.o.)

Kant síremléke

Összefoglalás: Az ítélőerő két irányból határozható meg: esztétikai és teleológiai ítélőerő. Szép az, ami érdek (fogalom) nélkül tetszik. A teológiai ítélőerő a természet céljához, az emberhez, azon keresztül a kultúrához vezet. Egyedül a kultúra lehet tehát az a végső cél, amelyet az emberi nem tekintetében okunk van a természetnek tulajdonítani (nem pedig az ember földi boldogsága, vagy akár csak az, hogy az ember legyen a legfontosabb eszköz a rajta kívül lévő esztelen természet rendjének és összhangjának megteremtésére). (IEK) 83.§.

Jelen dokumentum a Szegei Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014